

ХҒТАР 11.15.19
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887-2025-150-1-32-45>

Жаңғыру жағдайындағы қазақстандықтардың саяси сәйкестігі

З.С. Гаипов

ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, Астана, Қазақстан

(E-mail: zulfukhar.gaipov@apa.kz)

Аңдатпа. Мақала қазақстандықтардың саяси сәйкестігіне жаңғыру процесінің әсерін зерттеуге арналған. Саяси сәйкестік елдің ұлттық бірлігі мен тұрақтылығын нығайтуда маңызды рөл атқарады, ал жаңғыру оның трансформациясына көп қырлы ықпал етеді. Жаңғыру саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерді қамтитын ауқымды процесс ретінде қарастырылады. Авторлар саяси сәйкестіктің қалыптасуындағы тарихи және мәдени факторларды, сондай-ақ жаһандану, цифрландыру, білім беру реформалары және урбандалу сияқты қазіргі заманғы үрдістердің әсерін кешенді түрде талдайды. Зерттеу «Рухани жаңғыру» және «Мәңгілік ел» бағдарламаларының маңыздылығын атап өтіп, олардың жалпыұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы рөлін көрсетеді. Жаһандану жағдайында ұлттық және этномәдени сәйкестікті сақтаудың өзекті мәселелері қарастырылып, осы үдерістің қоғамның тұрақты дамуы үшін маңыздылығы көрсетіледі. Зерттеу барысында сандық және сапалық әдістер қолданылып, сауалнамалар мен сұхбаттар арқылы қоғамдағы саяси сәйкестіктің негізгі аспектілері анықталған. Зерттеу нәтижелері саяси сәйкестікті нығайту үшін ұлттық сана-сезімді дамыту, этномәдени әр алуандылықты қолдау және азаматтық белсенділікті арттыру қажеттілігін көрсетеді. Қазақстандықтардың саяси сәйкестігіне әсер ететін негізгі факторлар ретінде цифрлық трансформация, білім беру реформалары, урбандалу және жаһандану аталып өтіледі. Сонымен қатар жастардың саяси қатысуы мен дәстүрлі құндылықтарды сақтау арасындағы тепе-теңдікті сақтау мәселесі талқыланады. Мақалада ұсынылған тұжырымдар ұлттық бірлік пен тұрақтылықты нығайтуға бағытталған мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру үшін маңызды негіз бола алады.

Түйін сөздер: саяси сәйкестік, жаңғыру, азаматтық патриотизм, ұлттық бірлік, жаһандану, цифрландыру, этномәдени әр алуандылық, мемлекеттік саясат, жастар, урбандалу.

Түсті: 05.06.2024; Мақұлданды: 22.01.2025; Онлайн қолжетімді: 30.03.2025

Кіріспе

Саяси сәйкестік – әрбір мемлекеттің әлеуметтік және саяси құрылымының маңызды бөлігі, ол азаматтарды саяси институттармен, мемлекетпен және қоғаммен байланыстырады. Жаңғыру жағдайында бірыңғай саяси сәйкестікті қалыптастыру мәселесі, Қазақстан сияқты көп этносты және көп мәдениетті қоғамдар үшін ерекше маңызға ие. Саяси сәйкестік азаматтардың саяси процестерге қатысу деңгейін, мемлекеттік институттарға деген көзқарастарын және қоғамның ұлттық құндылықтар мен мақсаттар айналасында бірігу деңгейін айқындайды.

Мақаланың мақсаты – жаңғыру жағдайында қазақстандықтардың саяси сәйкестігінің өзгерістерін зерттеу, осы үдерісте кездесетін негізгі қиындықтарды анықтау және бірыңғай саяси сәйкестікті нығайтуға арналған ұсыныстарды әзірлеу.

Тақырыптың өзектілігі жаңғыру үдерістерінің жалғасуы аясында әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық бірлікті нығайту қажеттілігімен тығыз байланысты. Этнос аралық келісімді сақтау, дәстүрлі құндылықтарды қазіргі заман талаптарына сай бейімдеу және мемлекеттік институттарға деген сенімді сақтап қалу мәселелері саяси сәйкестікті зерттеу үшін кешенді ғылыми тәсілді қажет етеді.

Мақалада қазақстандықтардың саяси сәйкестігінің қалыптасуындағы негізгі аспектілер қарастырылған. Негізгі назар жаңғыру үдерістерінің саяси сәйкестікке ықпалына, сондай-ақ оны нығайтудағы қиындықтар мен мүмкіндіктерге бағытталған. Зерттеудің жаңалығы Қазақстанның жаңғыру жағдайындағы саяси сәйкестікті кешенді түрде зерттеуде жатыр, бұл қазіргі жағдайды бағалаумен ғана шектелмей, оны нығайтуға арналған ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Ұсынылған материал Қазақстанның қазіргі заманғы негізгі міндеттерінің бірі ретінде қоғамды бірыңғай саяси сәйкестік айналасында біріктіруді көрсетеді, бұл тұрақты даму мен ұлттық тұтастықты нығайту үшін маңызды шарт болып табылады.

Зерттеу әдістері

Конституция, «Рухани жаңғыру», «Мәңгілік ел» бағдарламасы сияқты негізгі бағдарламалық құжаттар мен мемлекеттік статистикалық мәліметтер мұқият зерттелді. Саясаттанушылар, социологтар, тарихшылар сияқты сала мамандарымен жартылай құрылымдалған сұхбаттар жүргізіліп, бұл әдіс мәселені тереңірек талдауға мүмкіндік берді. Әртүрлі әлеуметтік топтардағы халықтың саяси сәйкестікке деген көзқарастарын зерттеу үшін қоғамдық пікір сауалнамасы ұйымдастырылды. Сандық және сапалық әдістерді үйлестіру арқылы саяси сәйкестіктің негізгі үрдістері мен ерекшеліктері анықталды.

Зерттеу нәтижелері

Саясаттану ғылымында саяси мәдениет ұғымы азаматтардың саяси сәйкестігін қазіргі саяси жүйеге қаншалықты сәйкес келетіндігін зерттейтін концептуалды құрал ретінде

қолданылады. Бүгінгі таңда сәйкестік ұғымы әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар саласында, оның ішінде саяси және құқықтық салаларда кеңінен пайдаланылып жүр. Ағылшын тілінен аударғанда *identity* термині «сәйкестік» сөзі «ұқсастық», «ынтымақтастық» мағыналарын білдіреді.

Сәйкестік адамның негізгі қажеттіліктерін көрсетеді. Ұзақ уақыт бойы өзіне тән тұлғалық сезімді жоғалту арқылы адам өмір сүре алмайды. Сәйкестік – бұл жеке тұлғаға, топқа және қоғамға сенімділік, өзін-өзі тану сезімін қалыптастыруға мүмкіндік беретін идеялар мен тәжірибелердің жиынтығы. Бұл психологиялық және әлеуметтік-мәдени құрылым, ол жеке өмірдің және ұжымдық тарихтың әртүрлі сәттерін біріктіре отырып, «Мен» және «Біз» деген ұғымдарды терең түсінуге мүмкіндік береді.

М. Мамардашвилидің пікірінше, адам өмірінде жеке басының маңызы зор, себебі «адам, негізінен, оған түсініксіз әлемде өмір сүре алмайды. Бірақ бұл түсіну принципі әрқашан адамның өзіне деген іргелі көзқарасымен және өзін-өзі тану мен өзін-өзі құрметтеу қабілетімен тығыз байланысты» [1].

Саяси сәйкестік арқылы біз саяси процесс субъектісінің саяси қатынастардың басқа субъектілері мойындаған белгілі бір саяси ұстаныммен сәйкестендірілуін түсінеміз. Субъектінің өзінде немесе басқаларда пайда болатын «жеке басының құндылықтары» үш түрлі фактордың әсерінен қалыптасады. Біріншіден, субъектілердің психологиялық қызметі, яғни олар интернационализациялайтын құндылықтар мен стереотиптер жүйесі. Екіншіден, саяси ұстанымның ерекшелігі және оның функционалдық сипаттамалары. Үшіншіден, саяси процестің қатысушылары қабылдаған құндылықтар.

Сәйкестендіру процесі басқа адамдарды тануды және олардың әлеуметтік позициясының жақындық немесе оның маңыздылығынан қашықтығын білу арқылы оң немесе теріс мәнде жүзеге асады. Біріктіру мен ажыратудың, қосу мен оқшаулаудың, бірлестіктер мен автономияның бірдей механизмдері саяси бірегейлікті қалыптастыру процесінде жұмыс істейді. Күнделікті саяси өмірде адам алдымен үстірт, жағдайға байланысты саяси бірегейлікті дамытады. Сонымен қатар ол жалпылау, таңдау, анықтау және рационализациялау арқылы тұрақты саяси сәйкестікке айнала алады. Саяси мәдениетті меңгеру барысында, жеке тұлға саяси жүйеге бағытталған негізгі сенімдер, көзқарастар, бағдарлар мен символдар жүйесін игере отырып, өз саяси ұстанымын қалыптастырады – саяси іс-әрекеттердің нормалары мен ережелері, саяси қабылдау мен бағалау әдістері, саяси қатысу және қарым-қатынас тәсілдерін меңгереді.

Саяси сәйкестік әлеуметтік сипатта ғана емес, топтық сипатқа да ие. Ол кез келген топқа, мысалы, партияға, идеологиялық ағымға және т.б. қатысты болуы мүмкін және топтың өзін қандай да бір саяси ұстаныммен сәйкестендіру немесе оны саяси процестің басқа субъектілері мойындауы ретінде көрінеді. Ю. Качановтың айтуы бойынша, «саяси қатынастардың басқа субъектілері оны кодификациялаған кезде субъектінің саяси сәйкестігі белгілі бір агентті өзіне-өзі мойындайтын немесе өзі жариялайтын жеке басының мағыналарына жатқызу арқылы анықталды» [2].

Саяси сәйкестік пен сәйкестендіру заңдылықпен тығыз байланысты, өйткені сәйкестік және сәйкестендіру саяси қатынастардың басқа субъектілері тарапынан белгілі бір позицияны иеленудің заңдылығын мойындауды қажет етеді. Бұл процесте саяси жүйе

мен оның қатысушыларының заңды мәртебесі маңызды рөл атқарады, себебі олар өзара тану мен өзара түсіністік негізінде белгілі бір саяси ұстанымның қабылдануын қамтамасыз етеді.

Саяси бірегейлік саяси сананың нәтижесі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар саяси бірегейлік саяси кеңістіктің құрылымы мен оның динамикасы сияқты «объективті» факторлардың әсерінен де қалыптасады. Саяси сәйкестік өз кезегінде саяси сананың ерекшеліктеріне үлкен ықпал етуі мүмкін. Сондықтан оны белгілі бір жағдайларда және нақты шарттармен саяси сананың құрамдас бөлігі ретінде бағалауға болады.

Саяси сәйкестік жеке тұлғаның «сыртқы мінез-құлқын» қалыптастыруда маңызды рөл атқарады: саяси сәйкестік арқылы жеке тұлға немесе топ саяси қатынастар мен саяси процестің субъектісіне айналады. Зерттеушілер саяси сәйкестіктің әртүрлі түрлерін айқындайды. Кейбір ғалымдар осы сәйкестіктің ұзақтығына және жеке адамның интернационализация дәрежесіне байланысты оны жеке басымен байланыстырады. Мысалы, Ю. Качанов осы критерийлерге сүйене отырып, ситуациялық және трансверсиялық жоғары саяси сәйкестікті ажыратады. Ситуациялық сәйкестік – бұл белгілі бір жағдай мен саяси практикаға байланысты және салыстырмалы түрде оңай өзгертін процесс. «Ситуациялық саяси сәйкестікке ие агент толыққанды субъект емес, өйткені ол өзінің жеке басының жаратушысы ретінде әрекет етпейді». Ситуациялық сәйкестіктің басты ерекшелігі – жеке тұлғаның саяси ұстанымға тән ішкі нормалар мен ережелерді, ойлау, қабылдау және бағалау схемаларын қабылдауы әлі анықталмаған, яғни бұл жеке тұлға позицияның «мағынасын» түсінбегендіктен, ситуациялық саяси сәйкестік «жеке мағыналармен» біріктірілмейді, агентке сырттан еріксіз таңылып қойылады [3].

Сәйкестендіру мәселесінде саяси процесс пен топтың жеке субъектісінің жеке басын ажыратуға болады. Белгілі бір топпен сәйкестендіру объектісі бойынша мүдделер тобының мүшесі, партияның, идеологиялық ағымның, қала немесе аймақ тұрғынының, мемлекет азаматтарының ұқсастығын бөліп көрсетуге болады. Мысалы, бұрын Алматы тұрғыны өзін «Нұр Отан» партиясының мүшесі, Алматы қаласының тұрғыны ретінде сезініп, Қазақстан Республикасына қатыстылығын сезіне алатын еді. Сонымен қатар Батыс Еуропа демократиясы дамыған елдерінде біртұтас ұлттық мемлекеттің негізінде қалыптасқан ұлттық-мемлекеттік бірегейлік басым болып келетіні байқалады. Бұл бірегейлік белгілі бір саяси қоғамдастыққа – ұлтқа азаматтық тиесілік сезіміне негізделген.

Жаһандану жағдайында адам дәстүрлі билік орталықтарынан алыстап, жаңа билік орталықтарына қосылып, әлемдік аренада болып жатқан оқиғаларға тәуелді бола бастайды. Бұл процесс ішкі өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі танудың өзгеруіне алып келеді. Негізгі сұрақтар «Біз кіміз?» немесе «Мен кімін?» деп қойылады. Мұнда әңгіме тек ұлттық сәйкестік туралы ғана емес, сонымен қатар мәдени, діни, этникалық және басқа да сәйкестік түрлері жайлы болып отыр.

Осылайша «сәйкестік» ұғымын белгілі бір қоғамдастықтың мүшесі ретінде жеке адамның өзін-өзі тану процесі, осы қауымдастықтың ұсынған құндылықтар жүйесін қабылдау және оның қоғамдастықта өмір сүруіне бағытталған іс-әрекет ретінде

қарастыруға болады. Жеке адам үшін маңыздысы – ол өзі анықтайтын қауымдастықпен кері байланыстың болуы. Өзін-өзі тану ешқандай мәнге ие болмайды, егер адам өзі қосылғысы келетін қоғамда танылмаса, әсіресе, егер бұл қоғамда беделді тұлғалар болса. Белгілі бір қауымдастыққа жатудың қажеттілігі жеке адамның ең маңызды қажеттіліктерінің бірі болып табылады. Осылайша сәйкестендіру мәселесі жеке адамның осы әлемді қалай қабылдайтынына және ондағы оқиғаларды қалай бағалайтынына, ақырында оның мінез-құлқын анықтайтын факторларға алып келеді.

Жаһандану жағдайында ақпарат ағыны адамның әлеуметтік өмірін саясаттандырудан гөрі даралануды ынталандырады. «Мемлекет», «ұлт», «демократия» сияқты дәстүрлі ұғымдардың эрозиясын ескергенде, қазіргі адамның өзін-өзі тану мәселесі өзіне қандай рөл мен бейне таңатынын анықтау мәселесіне айналады. Осы саладағы зерттеулер көбінесе біздің заманымыздың басты сұрағына жауап іздеу әрекеті ретінде қарастырылады.

Атап айтқанда, «Мен кімін?» деген сұрақ қазіргі заманғы адамның өмір бойы жауап беруге тырысатын мәселесі және бұл жауап алдын-ала анықталмайды. Оны адамның белгілі бір объективті сипаттамаларынан шығару мүмкін емес. Егер бұрын жеке тұлғаның өзін-өзі тануы көбінесе оның қоғамдағы орнына, тіпті туылуына байланысты болса, қазіргі уақытта біз жеке тұлғаның өз елінің азаматы ретінде өзін қабылдайтынын нақты айта алмаймыз. Өйткені ол сондай-ақ бір мезгілде трансұлттық корпорациялардың мүшесі немесе қоғамдық қозғалыстардың қатысушысы болуы мүмкін. Біз енді тек бір ғана нақты мемлекеттің азаматы ретінде өзімізді айта алмаймыз [4].

Қазіргі ақпараттық жағдай тек азаматтардың өз мәдени қалауына сәйкес қажетті ақпаратты таңдау қабілетін ғана емес, сонымен қатар оны алу мүмкіндігін де қамтамасыз ететіні анық. Осы тұрғыда, саяси жаңғыру жағдайында қазіргі қазақстандықтардың саяси бірегейлігінің дамуы Қазақстан Республикасының мемлекеттік бірегейлігінің дамуына және ортақ азаматтық бірегейлігін қалыптастыруға тікелей байланысты екенін атап өту қажет. Бұл ретте, қазақстандық қоғамның идеялық бірлігі мен шоғырлануында «Адал азамат» пен «Әділетті қоғам» идеялары маңызды рөл атқаратын болады.

Қазақ халқының саяси сәйкестігі терең тарихи және мәдени негіздерге сүйенеді. Қазақстанның Еуропа мен Азияның тоғысқан жерінде орналасуы, сондай-ақ көп ұлтты әрі көп конфессиялы болмысы халықтың саяси сана-сезімінің қалыптасуына ерекше ықпал етті. Қазақ халқының ата-бабаларының арасында скифтер, ғұндар, түріктер және қазақ жүздері сияқты көшпелі өмір салтын ұстанған қауымдастықтар болды, олардың саяси сәйкестіктің қалыптасуына үлкен әсері болды. Көшпелі өмір сүруіне қарамастан, бұл қауымдастықтар ақсақалдар, билер, хандар және басшылар кеңесіне негізделген басқару жүйесін қалыптастырды. Ұжымдық шешім қабылдау және көшбасшыларға деген құрмет бүгінгі күнде де қазақстандықтардың саяси санасының маңызды бөлігі болып табылады [5].

Алтын Орда дәуірінде және XV-XVIII ғасырларда қалыптасқан Қазақ хандығы кезеңінде қазақ халқының мемлекеттілігі мен ұлттық сана-сезімінің негізгі контуры айқындалды. Қазақ хандығы халықтың бірлігі мен саяси тәуелсіздігінің нышанына айналды. Осы тарихи кезеңде қалыптасқан саяси және мәдени дәстүрлер кейінгі кездерде қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің негізін құрады [6].

Қазақ жерлерінің Ресей империясына, одан әрі Кеңес Одағының құрамына енуі қазақ халқының саяси сәйкестік қалыптасуына күрделі әсер етті. Бір жағынан, сыртқы әлеммен интеграциялық процестер күшейіп, инфрақұрылым, білім беру және өнеркәсіп салаларындағы дамуға ықпал етті. Екінші жағынан, русификация саясатының салдарынан қазақ тілі мен дәстүрлі мәдениеттің ығыстырылуы, ұлттық санаға қауіп төндірді. Алайда, бұл тарихи кезеңдер қазақстандықтардың әртүрлі саяси жүйелермен өзара әрекеттесу тәжірибесін қалыптастырып, олардың саяси санасында икемділік пен бейімделушілік қасиеттерін дамытты [7].

1991 жылы Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы қазақ халқының саяси сәйкестіктің жаңа кезеңіне бастама берді. Конституцияны қабылдау, мемлекеттік рәміздерді бекіту және мемлекеттік тәуелсіздікті нығайту арқылы қазақстандық қоғамның саяси интеграциясының негізі қаланып, жаңа саяси сәйкестіктің қалыптасуына жағдай жасалды. Қазақ тілі мен әдебиеті қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің қалыптасуында маңызды рөл атқарып келеді. Абай Құнанбайұлы, Шоқан Уәлиханов, Әлихан Бөкейхан сынды ұлт зиялыларының мұраларында бостандық, әділеттілік және ұлттық бірлік идеялары басты орын алады. Осылайша тіл мен әдебиет арқылы ұлттық сананы нығайтатын негізгі құндылықтар ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келеді.

Қазақ халқының үлкенге құрмет (жеті ата), ұжымшылдық, өзара көмек және қонақжайлылық сияқты дәстүрлі құндылықтары ортақ мақсаттар мен мұраттарға негізделген ұлттық сананың қалыптасуына айтарлықтай үлес қосады. Бұл мәдени элементтер қоғамның саяси интеграциясын нығайтып, әртүрлі этникалық және әлеуметтік топтар арасындағы сенімділік пен толеранттылықты арттыруда маңызды рөл атқарады [8].

Қазақстан өзінің этникалық және мәдени көпқырлылығымен ерекшеленеді. Жүзден астам этникалық топтардың бейбітшілік пен келісім жағдайында бірге өмір сүруі қазақстандық қоғамның саяси сәйкестіктің негізгі ерекшелігі болып табылады. Қазақ халқының дәстүрлі құндылықтарындағы діни төзімділік ұлттық бірлікті нығайтуда маңызды рөл атқарып келеді.

Қазақстанның қазіргі білім беру жүйесі ұлттық және халықаралық тәжірибелерді біріктіре отырып, дамуға, ашықтыққа және инновацияға бағытталған саяси сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етеді. «Рухани жаңғыру» және «Мәңгілік ел» бағдарламалары жаңғыруға ұмтылумен қатар, мәдени мұраны сақтаудың маңыздылығын баса көрсетеді. Қазақстандықтардың саяси сәйкестіктің қалыптасуындағы тарихи және мәдени аспектілер дәстүр мен жаңашылдықтың өзара тоғысып жататын күрделі әрі көп қырлы процесс екенін көрсетеді. Осы аспектілерді түсіну Қазақстандағы ұлттық бірлік пен тұрақтылықтың механизмдерін терең зерттеуге және глобализация мен жаңғыру жағдайында саяси сәйкестікті одан әрі нығайту үшін тиімді стратегиялар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Қазақстанның қазіргі заманғы даму кезеңінде жаңғыру қазақстандықтардың саяси сәйкестігіне әсері айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Жаңғыру экономикалық, әлеуметтік және технологиялық өзгерістермен қатар, қоғамдық сананың трансформациясына әкеліп соқтырды, бұл өз кезегінде азаматтардың өзін-өзі

тануындағы жаңа үрдістерді тудырды. Жаһандану және нарықтық экономикаға көшу жағдайында Қазақстан 1990-жылдардың басынан бастап саяси сәйкестіктің жаңа үлгілерін қалыптастыруда. Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен іске қосылған «Жаңа Қазақстан: Жаңару мен жаңғыру жолы» атты Жолдауы қазақстандық қоғамның сана-сезімін жаңарту және ұлттық бірлік пен тұтастықты нығайтуға бағытталған [9].

Жаңғыру тікелей азаматтық қоғам институттарының дамуына, мемлекеттік басқарудың цифрландыруына және халықтың саяси белсенділігінің артуына әсер етеді. Электронды үкімет сияқты цифрлық технологияларды мемлекеттік басқаруға енгізу азаматтардың мемлекеттік институттарға деген сенімін нығайтып, осылайша олардың саяси сәйкестігін күшейтеді [10]. Сонымен қатар білім деңгейінің артуы және ақпаратқа қолжетімділіктің кеңеюі азаматтардың саяси процестерге сын көзбен қарауына ықпал етеді, бұл олардың саяси жүйедегі орнын қайта қарастыруға әкеледі.

«Рухани жаңғыру» ұлттық бағдарламасына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл бағдарлама қоғамдық сананы жаңартуға және жалпыұлттық құндылықтар мен «Мәңгілік ел» идеясына негізделген қазақстандық сәйкестікті насихаттауға бағытталған. Бұл бағдарлама глобализация жағдайында ұлттық мәдени мұраны сақтаудың маңыздылығын атап көрсете отырып, өздерінің тарихи рөлін және болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершілігін түсіну негізінде тұрақты саяси сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етеді [11].

Урбандалу және миграция процестері саяси сәйкестіктің трансформациясында маңызды рөл атқарады. Қалалық орта тұрғындарының саяси процестерге белсене қатысуына ықпал етіп, оларда жаңа саяси сананы қалыптастырады. Сонымен қатар ауылдық жерлерден қалаға қарай бағытталған ішкі миграция мәдени және әлеуметтік тепе-теңдікті сақтауға қатысты күрделі мәселелер тудырып, дәстүрлі сәйкестіктің жаңа жағдайларға бейімделуін талап етеді [12].

Жаңғыру процесінде жастардың рөлі де ескерілмей қалмауы тиіс. Тәуелсіз Қазақстан жағдайында өскен жас буын ашық әлемтанымға ие болып, саяси өмірге белсене қатысуға ұмтылады. Бұл қоғамдық бастамаларға белсенді қатысуында және жаһандық үрдістерге деген қызығушылығында көрініс табады, бұл олардың саяси сәйкестікті ұлттық құндылықтар мен заманауи сын-қатерлердің синтезі негізінде қалыптастырады.

Демек жаңғыру қазақстандықтардың саяси сәйкестігінің трансформациясына көп қырлы әсер ете отырып, мемлекет, азамат және қоғам туралы дәстүрлі түсініктерді өзгертеді. Ол икемділікке, бейімделуге және өзгерістерге дайындыққа негізделген саяси сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етеді, бұл әлемдік тұрақсыздық жағдайында Қазақстанның сәтті дамуы үшін қажетті шарт болып табылады.

Қазақстандағы бірыңғай саяси сәйкестікті қалыптастыру бірқатар қиындықтармен қатар, қоғамды біріктіру үшін үлкен мүмкіндіктер де ашады. Негізгі қиындықтардың бірі – елде 100-ден астам этнос аралық топтың өмір сүруіне байланысты этномәдени әр алуандылық. Мәдени мұраның байлығына қарамастан, көп ұлтты қоғамның құрылымы әлеуметтік және экономикалық тұрақсыздық жағдайында ыдырауға және этнос аралық қайшылықтарға әкелуі мүмкін [13].

Тағы бір маңызды қиындық – жаһандану процесінің әсерінен мәдени біртектену және ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарға деген қызығушылықтың төмендеуі. Ашық

ақпараттық кеңістік жағдайында жас буын жаһандық мәдени үрдістердің әсеріне ұшырап, ұлттық саяси сәйкестікпен байланысы әлсіреуі мүмкін. Сонымен қатар, урбандалу және миграция процестері әлеуметтік-мәдени бейімделуде шиеленістер тудырып, бірыңғай сәйкестікті қалыптастыруға кедергі келтіруі мүмкін. Алайда Қазақстанда бұл қиындықтарды жеңіп, саяси сәйкестікті нығайту үшін үлкен әлеует бар. Біріншіден, «Рухани жаңғыру» және «Мәңгілік ел» сияқты мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеу және іске асыру этникалық немесе діни ерекшеліктеріне қарамастан, барлық азаматтарды біріктіретін жалпыұлттық құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл бағдарламалар мәдени әр алуандылықты сақтауға, толеранттылыққа және азаматтық патриотизм идеясын нығайтуға бағытталған [14].

Екіншіден, экономикалық даму және әлеуметтік реформалар да бірыңғай саяси сәйкестікті қалыптастыру үшін негіз жасайды. Кедейліктің деңгейін төмендету, білім мен денсаулық сақтауға қолжетімділікті жақсарту әлеуметтік тұрақтылыққа ықпал етеді, бұл өз кезегінде азаматтардың мемлекетке деген сенімін нығайтады.

Үшінші маңызды аспект – азаматтық қоғамның дамуы және халықтың саяси белсенділігінің артуы. Үкіметтік емес ұйымдардың нығаюы, жастардың саяси және қоғамдық бастамаларға қатысуы азаматтардың елдің саяси өміріне араласуына ықпал етеді. Бұл процестер бірыңғай саяси жүйеге тиістілік сезімін нығайтып, азаматтық патриотизм санасын дамытады [15].

Қазақстан сонымен қатар бейбітшілік пен мәдениеттер арасындағы диалог идеяларын насихаттау үшін геосаяси мәртебесін тиімді пайдаланады. Дүниежүзілік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі сияқты халықаралық форумдарды өткізу арқылы ел әлемдік өзара іс-қимыл мен төлерегештікті нығайту алаңы ретіндегі рөлін айқындап, бұл бірыңғай саяси сәйкестікті қалыптастыруға оң әсер етеді.

Демек барлық қиындықтарға қарамастан, Қазақстан бірыңғай саяси сәйкестікті қалыптастыру үшін ерекше мүмкіндіктерге ие. Экономикалық даму, мемлекеттік саясат, мәдени әр алуандылықты қолдау және азаматтық белсенділіктің артуы сияқты факторлардың үйлесуі глобалды өзгерістер мен жаңғыру жағдайында қоғамды біріктіру үшін берік негіз жасайды.

Нәтижелерді талқылау

Жаңғыру жағдайындағы қазақстандықтардың саяси сәйкестікті зерттеудің эмпирикалық кезеңінде сандық және сапалық әдістер арқылы ақпарат жинау жүргізілді. Бұл кезеңде сауалнама және сұхбат алу әдістері қолданылды.

Қазақстан азаматтарының саяси сәйкестіктің негізгі аспектілері мен олардың жаңғыру процестерін қабылдау деңгейін анықтау болды. Сауалнамада келесі санаттағы сауалдар қойылды:

- **Мемлекетпен сәйкестік деңгейі:** ұлттық мақтаныш сезімі, мемлекеттік саясатқа деген көзқарас және Қазақстанның халықаралық қауымдастықтағы рөлі туралы сұрақтар.
- **Жаңғырудың жеке көзқарасқа әсері:** цифрландыру, урбандалу, білім беру реформалары.

- Мемлекеттік институттар мен саяси көшбасшыларға деген сенім деңгейі.
- Жаһандану мен ұлттық құндылықтардың саяси сәйкестікке әсерін бағалау.

Сауалнама Қазақстанның әртүрлі аймақтарынан (қалалық және ауылдық жерлер) 358 респонденттің арасында жүргізілді. Жасы, жынысы, білім деңгейі және жұмыспен айналысуы сияқты демографиялық параметрлер ескеріліп, кездейсоқ үлгідегі іріктеу әдісі қолданылды.

Зерттеудің тереңдетілген талдауы үшін әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдері болып табылатын 20 респондентпен жартылай құрылымдалған сұхбаттар өткізілді:

- Студенттер және жас мамандар
- Азаматтық қоғам өкілдері
- Ауыл шаруашылығы қызметкерлері
- Этномәдени бірлестіктер өкілдері
- Саясаттанушылар мен әлеуметтанушылар.

Сұхбат сұрақтары жеке тұлғаның өзін-өзі тануы, жаңғыруды қабылдауы және мемлекеттік саясаттың күнделікті өмірге әсері сияқты тақырыптарды қамтыды.

Деректерді талдау нәтижесінде келесідей қорытындыларға келдік:

- 82% респондент Қазақстанға тиісті екендігіне мақтаныш сезінетінін, бірақ тек 45%-ы ғана өзін саяси процестерге белсенді қатысушы деп санайтыны анықталды.
- Респонденттердің 68%-ы цифрландырудың өмірлеріне оң әсер етуіне сенсе де, 37%-ы оның дәстүрлі құндылықтарды әлсірететінін айтты.
- Респонденттердің 59%-ы жаңғырудың мемлекеттік саясатқа деген көзқарасына оң әсер ететінін атап өтті, ал 21%-ы әлеуметтік теңсіздіктің артуына алаңдаушылық білдірді.
- Респонденттердің 76%-ы саяси сәйкестікті азаматтық патриотизммен байланыстырса, 18%-ы этномәдени аспектілерге баса назар аударды.

Жүргізілген сұхбаттарды талдау нәтижесінде келесідей қорытындыларға келдік:

1) Жастар жаңғыруды дамудың маңызды құралы деп бағалай отырып, дәстүрлі құндылықтар мен заманауи сын-қатерлер арасындағы үзіліс бар екенін атап өтті. Бұл оларда өз сәйкестікке қатысты белгісіздік сезімін тудырады.

2) Егде жастағы адамдар жаһандану процесінде ұлттық салт-дәстүрлердің жоғалуына алаңдаушылық білдірді.

3) Этномәдени бірлестіктер өкілдері ұлттық бірлік пен мәдени әр алуандылықты сақтау арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігін атап өтті.

Жүргізілген сауалнама мен сұхбат нәтижелері Қазақстан азаматтарының саяси сәйкестікті жаңғыру жағдайында әлеуметтік, экономикалық және мәдени өзгерістердің әсерінен өзгеріске ұшырап жатқанын көрсетті. Жаңғыру азаматтық патриотизмді нығайтуға ықпал ететінімен қатар, дәстүрлі құндылықтарды жаңа жағдайларға бейімдеу қажеттілігін де анықтады. Зерттеу нәтижелері жаңғыру мен саяси сәйкестікті сақтау арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталған мемлекеттік саясаттың маңыздылығын дәлелдейді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде қазақстандықтардың саяси сәйкестікті жаңғыру жағдайында әлеуметтік, экономикалық және мәдени өзгерістердің әсерінен күрделі түрлену процесін бастан кешіп жатқаны анықталды. Негізгі қорытындыларды келесідей тұжырымдауға болады: азаматтық патриотизм саяси сәйкестіктің негізі болып қалып отыр, бұл елге деген мақтаныш сезімі, тәуелсіздік идеалдарына беріктік және біртұтас қоғамның бір бөлігі екендігін сезінуде көрініс табады. Цифрландыру, урбандалу және білім беру реформалары сияқты жаңғыру процестері мемлекеттік саясатқа деген сенімді арттырады, бірақ дәстүрлі құндылықтарды сақтау және әлеуметтік теңсіздіктің алдын алу мәселесіне алаңдаушылық тудырады. Этномәдени әр алуандық сәйкестік қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады, бұл мәдени аралық өзара әрекеттесу үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, бірақ әлеуметтік алшақтықтың алдын алу үшін саналы мемлекеттік саясатты қажет етеді. «Рухани жаңғыру» және «Мәңгілік ел» сияқты мемлекеттік бағдарламалар қоғамды біріктіруде, жалпыұлттық құндылықтарды қалыптастыруда және азаматтық патриотизмді нығайтуда маңызды рөл атқарады.

Қазақстандағы саяси сәйкестікті одан әрі нығайту үшін келесі шараларды қабылдау қажет: ұлттық сана-сезім мен азаматтық патриотизм құндылықтарын дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары арқылы жастарды қолдау және қазақ тіліндегі цифрлық контентті жасау арқылы елге деген тиістілік сезімін нығайту. Этномәдени дәстүрлерді сақтауға ықпал ететін бастамалар арқылы мәдени әр алуандылықты қолдау және әртүрлі топтар арасындағы бірлікті нығайту үшін этномәдени бірлестіктерді пайдалану маңызды. Мемлекеттік институттардың ашықтығын қамтамасыз ету, азаматтарды шешім қабылдау процесіне тарту және қауіпсіздік пен тұрақтылық сезімін нығайту арқылы мемлекеттік институттарға деген сенімді арттыру қажет. Сонымен қатар жаңғыру және дәстүрлер арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталған саясатты дамыту қажет. Бұл виртуалды мұражайлар мен онлайн көрмелер сияқты заманауи технологиялар арқылы мәдени мұраны насихаттауды қамтуы мүмкін.

Азаматтық қоғамды дамыту, азаматтарды қоғамдық бастамаларға белсенді қатыстыру және үкіметтік емес ұйымдарды қолдау диалог үшін кеңістік жасап, қоғамға тиістілік сезімін нығайтып, жалпыұлттық құндылықтарды қалыптастырады. Қазақстандағы саяси сәйкестікті қалыптастыру және нығайту үшін дәстүрлер мен заманауи сын-қатерлер арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажет. Қазақстанның сәтті дамуы үшін қоғамды жалпыұлттық құндылықтардың негізінде біріктіру, этномәдени әр алуандылықты қолдау және азаматтардың саяси және әлеуметтік процестерге қатысу деңгейін арттыру қажет. Азаматтық патриотизмге негізделген саяси сәйкестік елдің тұрақты дамуы мен халықаралық аренадағы беделін нығайту үшін сенімді негіз болады.

Автордың қосқан үлесі.

З.С. Гаипов – ғылыми мақаланың негізгі идеяларын басшылыққа ала отырып, мақсаты мен міндеттерін анықтау, зерттеу материалдары мен әдістерін пайдалана отырып теорияларды талдау, ой-тұжырымдарды нақтылау.

Әдебиеттер тізімі

1. Мамардашвили М. Природа мысли // Человек. – 2009. – №2. – С. 20-41.
2. Качанов Ю.Л. Опыты о поле политики. – Москва: Гнозис, 1994. – 113 с.

3. Коноплин Ю.С., Красина О.В. Проблемы индивида как актора мировой политики в условиях развития процессов глобализации // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия, Политология. – 2001. – № 3. – С. 111-123.
4. Уразалиева Г.К. Казахстанская и казахская идентичность: конструирование в гражданском обществе // Саясат. – 2008. – №5. – С. 62-65.
5. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней): в 5-ти томах. – Алматы: Атамұра, 2010. – Т. 2. – 624 с.
6. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан: летопись трёх тысячелетий. – Алматы: Рауан, 2019. – 374 б.
7. Ксенжик Г.Н. Политические процессы в дореволюционном Казахстане // Мысль. – 2013. – № 9. – С. 49-54.
8. Жетпысбаев С.К. Традиции и обычаи казахского народа: место и роль в модернизации общества // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: История, филология. – 2023. – № 8 (22). – С. 9-19.
9. Тоқаев Қ.К. Жаңа Қазақстан: Жаңару мен жаңғыру жолы» атты Жолдауы [Электронды ресурс]. – 2022. URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyin-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340> (Қаралған күні: 05.06.2024).
10. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы [Электронды ресурс]. – 2017. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/activities/14764> (Қаралған күні: 05.06.2024).
11. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы [Электронды ресурс]. – 2017. URL: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (Қаралған күні: 05.06.2024).
12. Александров Ю.Г. Казахстан: форсированная модернизация в действии // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. – 2015. – № 3. – С. 80-91.
13. Сейсен Н.Б. Межэтнические процессы в современном Казахстане: политологические аспекты // Проблемы Науки. - 2016. - № 5 (47). – С. 267-271.
14. Концепция «Мәңгілік ел» [Электронный ресурс]. – 2020. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kostanai-karzhy/press/news/details/102309?lang=ru&ysclid=m6drr99l2f783010897> (Дата обращения: 05.06.2024).
15. Алиева А.С. Перспективы развития гражданского общества в процессе общественно-политической модернизации государства. Магистерский проект, [Электронный ресурс]. – 2023. URL: <https://repository.apa.kz/bitstream/handle/123456789/1180/Алиева%20Анель.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата обращения: 05.06.2024).

З.С. Гаипов

Академия государственного управления при Президенте РК, Астана, Казахстан

Политическая идентификация казахстанцев в условиях модернизации

Аннотация. Статья посвящена изучению влияния процесса модернизации на политическую идентичность казахстанцев. Политическая идентичность играет важную роль в укреплении

национального единства и стабильности страны, а модернизация оказывает на нее многоаспектное влияние. Модернизация рассматривается как сложный процесс, охватывающий политические, экономические, социальные и культурные изменения. Авторы комплексно анализируют влияние исторических и культурных факторов на формирование политической идентичности, а также современных тенденций, таких как глобализация, цифровизация, реформы образования и урбанизация. В исследовании подчеркивается важность программ «Рухани жаңғыру» («Духовное обновление») и «Мәңгілік ел» («Вечная страна»), их роль в формировании общенациональных ценностей. Рассматриваются актуальные вопросы сохранения национальной и этнокультурной идентичности в условиях глобализации, а также значение этого процесса для устойчивого развития общества. В ходе исследования использовались количественные и качественные методы, включая опросы и интервью, которые позволили выявить ключевые аспекты политической идентичности в обществе. Результаты исследования показывают необходимость развития национального самосознания, поддержки этнокультурного разнообразия и повышения гражданской активности для укрепления политической идентичности. Среди основных факторов, влияющих на политическую идентичность казахстанцев, отмечаются цифровая трансформация, реформы образования, урбанизация и глобализация. Кроме того, обсуждается вопрос сохранения баланса между политическим участием молодежи и традиционными ценностями. Сделанные в статье выводы служат важной основой для повышения эффективности государственной политики, направленной на укрепление национального единства и стабильности.

Ключевые слова: политическая идентичность, модернизация, гражданский патриотизм, национальное единство, глобализация, цифровизация, этнокультурное разнообразие, государственная политика, молодежь, урбанизация.

Z.S. Gaipov

Academy of Public Administration under of the President of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

The political identification of Kazakhstani people in the context of modernization

Abstract. The article is devoted to studying the impact of modernization processes on the political identity of Kazakhstani people. Political identity plays a significant role in strengthening national unity and stability, while modernization has a multifaceted influence on its transformation. Modernization is considered a complex process encompassing political, economic, social, and cultural changes. The authors conduct a comprehensive analysis of the historical and cultural factors shaping political identity, as well as contemporary trends such as globalization, digitalization, educational reforms, and urbanization. The study highlights the importance of programs like “Rukhani Zhangyru” (“Spiritual Renewal”) and “Mangilik El” (“Eternal Nation”) and their role in forming national values. It addresses the pressing issues of preserving national and ethnocultural identity in the context of globalization and demonstrates the significance of this process for the sustainable development of society. Quantitative and qualitative methods were employed in the research, including surveys and interviews, which helped identify the key aspects of political identity in society. The findings emphasize the necessity of fostering national consciousness, supporting ethnocultural diversity, and enhancing civic engagement

to strengthen political identity. Key factors influencing the political identity of Kazakhstani citizens include digital transformation, educational reforms, urbanization, and globalization. Additionally, the article discusses maintaining a balance between youth political participation and the preservation of traditional values. The conclusions presented in the study provide a valuable foundation for improving the effectiveness of state policies aimed at strengthening national unity and stability.

Keywords: political identity, modernization, civic patriotism, national unity, globalization, digitalization, ethnocultural diversity, state policy, youth, urbanization.

References

1. Mamardashvili M. Priroda mysli [The nature of thought], Chelovek [Human], 2, 20-41 (2009) [in Russian]
2. Kachanov Yu.L. Opyty o pole politiki [Experiments on the Field of Politics.] (Gnozis, Moscow, 1994, 113 p.) [in Russian]
3. Konoplin Yu.S., Krasina O.V. Problemy individua kak aktora mirovoi politiki v usloviyakh razvitiya protsessov globalizatsii [Problems of the Individual as an Actor in World Politics in the Context of the Development of Globalization Processes], Vestnik Rossiiskogo universiteta druzhby narodov. Seriya, Politologiya [Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Political Science Series], 3, 111-123 (2001). [in Russian]
4. Urazalieva G.K. Kazakhstanskaya i kazakhskaya identichnost': konstruirovaniye v grazhdanskom obschestve [Kazakhstani and Kazakh Identity: Construction in Civil Society], Sayasat [Politics], 5, 62-65 (2008). [in Russian]
5. Istoriya Kazakhstana (s drevnejshih vremen do nashih dnei): v 5-ti tomah [History of Kazakhstan (from Ancient Times to the Present Day): in 5 Volumes] (Atamyra, Almaty, 2010, Vol. 2, 624 p.) [in Russian]
6. Klyashtorny S.G., Sultanov T.I. Kazakhstan: letopis' tryokh tysyacheletii [Kazakhstan: a chronicle of three millennia] (Rauan, Almaty, 2019, 374 p.) [in Russian].
7. Ksenzshik G.N. Politicheskie protsessy v dorevolutsionnom Kazakhstane [Political processes in pre-revolutionary Kazakhstan], Mysl' [Thought], 9, 49-54 (2013) [in Russian]
8. Zhetpysbaev S.K. Traditsii i obychai kazakhskogo naroda: mesto i rol' v modernizatsii obschestva [Traditions and customs of the Kazakh people: place and role in the modernization of society], Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya, filologiya [Bulletin of the Novosibirsk State University. Series: History, philology], 8 (22), 9-19 (2023) [in Russian]
9. Tokaev K.K. Zhana Kazakstan: Zhanaru men zhangyru zholy» atty Zholdaу [“New Kazakhstan: The Path of Renewal and Spiritual Renewal” Message]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340> (Accessed: 05.06.2024) [in Kazakh]
10. «Tsifirlyk Kazakstan» memleketik bagdarlamasy [State program “Digital Kazakhstan”] [Electronic resource]. - 2017. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/activities/14764> (Accessed: 05.06.2024). [in Kazakh]
11. Memleket basshysynyn «Bolashakka bagdar: rukhani zhangyru» atty makalasy [Article of the Head of State "Direction to the Future: Spiritual Renewal"] [Electronic resource]. Available at: <https://>

www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (Accessed: 05.06.2024) [in Kazakh]

12. Aleksandrov Yu.G. Kazakhstan: forsirovannaya modernizatsiya v deistvii [Kazakhstan: forced modernization in action], Vostok. Afro-Aziatskie obschestva: istoriya i sovremennost' [East. Afro-Asian societies: history and modernity], 3, 80-91 (2015) [in Russian]

13. Seisen N.B. Mezhetnicheskie protsessy v sovremennom Kazakhstane: politologicheskie aspekty [Interethnic processes in modern Kazakhstan: political science aspects], Problemy Nauki [Problems of Science], 5 (47), 267-271 (2016) [in Russian]

14. Konceptiya «Mәngilik el» [The concept of “Mangilik el”]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kostanai-karzhy/press/news/details/102309?lang=ru&ysclid=m6drr9912f783010897> (Accessed: 05.06.2024) [in Russian]

15. Alieva A.S. Perspektivy razvitiya grazhdanskogo obschestva v proctsesse obschestvenno-politicheskoi modernizatsii gosudarstva. Magisterskii proekt [Prospects for the Development of Civil Society in the Process of Socio-Political Modernization of the State. Master's Project]. [Electronic resource]. Available at: <https://repository.apa.kz/bitstream/handle/123456789/1180/Alieva%20Anel'.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed: 05.06.2024) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Гаипов З.С. – саяси ғылымдар докторы, ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, Астана, Қазақстан.

Gaipov Z. – Doctor of Political Sciences, Academy of Public Administration under the President of the RK, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).